

IV. KRIMINALISTIKA

TEISINIAI IR KRIMINALISTINIAI ASMENS SULAIKYMO ASPEKTAI (1)

Dr. Ryšardas Burda

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminalistikos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 28
Elektroninis paštas rburda@ltu.lt

Pateikta 2001 m. sausio 10 d.

Parengta spausdinti 2001 m. gruodžio 23 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros vedėjas
prof. dr. Eugenijus Palskys ir šio Universiteto Policijos fakulteto dekanas dr. **Petras Ancelis***

S a n t r a u k a

Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti iki tol mažai nagrinėtą asmens sulaikymo problemą. Be abejo, tai ne vien baudžiamojo proceso teisės arba kriminalistikos problema. Ši problema nagrinėjama atsižvelgiant į žmogaus pilietines teises.

Straipsnyje lyginamus sulaikymus numato ne tik galiojantis Baudžiamojo proceso kodeksas (BPK), bet ir Baudžiamojo proceso kodekso projektas bei Administracinių teisės pažeidimų kodeksas (ATPK).

Pagrindinės nusikaltimų aiškinimo pirminiame tyrimo etape problemos yra nustatyti asmens, užklupto nusikaltimo vietoje arba sulaikyto vėliau, teisinį statusą, įvertinti jo veiką bei numatyti tyrimo procesą (administracinį arba baudžiamąjį). Nuo to, kaip šie klausimai bus išspręsti, priklauso tyrimo veiksmų ryšys, įrodomosios informacijos leistinumai, įtvirtinimo būdai ir pan.

Visa tai tiesiogiai veikia pirminį nusikaltimo tyrimo proceso etapą, turi įtakos atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodikos rengimui.

Problemos formulavimas

Viena iš būdingų inkvizicinio baudžiamojo proceso sistemos ypatybių yra kruopštus bylos parengimas prieš prasidedant teismo procesui [1, p. 307]. Sutikdami su principiniais dalykais norėtume pažymėti, kad asmens sulaikymo atveju teisinė šio proceso reglamentacija turėtų būti kuo išsamesnė ir kruopščiai nustatyta bei vykdoma. Šį teiginį galima pagrįsti tuo, jog asmens sulaikymas susijęs su pagrindinėmis piliečių teisėmis ir laisvėmis. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnyje nurodoma, kad žmogaus laisvė neliečiama. Ši konstitucinė nuostata vis dažniau nagrinėjama tarptautinių konvencijų kontekste [2, p. 73–85]. Tačiau turbūt reikia sutikti su tais mokslininkais, kurie skiria sąvokas „piliečio laisvė“, „žmogaus laisvė“, „asmens laisvė“ ir teigia, jog kalbant apie laisvės suvaržymą – suėmimą arba sulaikymą – tikslingiau vartoti sąvoką „asmens laisvė“ [3, p. 165]. Teisininkai ne kartą, rašydami apie teisės reformos kryptis, atkreipdavo dėmesį į sulaikymo taikymo teisinės tvarkos tobulinimą, sulaikytojo procesinio statuso sustiprinimą ir kt. [4, p. 61–62].

Kuriant naują BPK atsikratoma senų, totalitarinių, Europos šalyse dažnai vadinamų „inkvizicinėmis“ proceso nuostatų. Naujajame Kodekse stengiamasi atsižvelgti į daugelio šalių pažangią patirtį, žmogaus teises ir laisves bei pasikeitusią Lietuvos santvarką.

Lietuvoje kasmet teisėsaugos institucijos įvairiais pagrindais sulaiko daug asmenų. Antai 1998 m. į areštines buvo pristatyti 53 862 piliečiai, o 1999 m. – 52 211 [5], t.y. tik 3,16 proc. mažiau. Dėl to teigti, jog sulaikoma vis mažiau asmenų, nėra pagrindo, nes nusikaltamumas didėja. Kita vertus, sulaikytųjų skaičius daugiausia priklauso nuo policijos ir kitų teisėsaugos institucijų darbo kokybės. Minėti skaičiai yra tik aisbergo viršūnė, rodanti, kiek Lietuvos piliečių kasmet susiduria su savo teisių apribojimais, o neretai ir pažeidimais.

Iki šiol Lietuvos teisė ir kriminalistika sulaikymo taktikai skyrė nedaug dėmesio [6]. 1999 m. paskelbtas BPK projektas paskatino mus imtis šios piliečiams ir tyrėjams svarbios temos.

Šiame straipsnyje stengiamasi apžvelgti klausimus, susijusius su asmens, įtariamo nusikaltimu, taip pat sulaikymo procesinio reglamentavimo ir kriminalistikos taktikos aktualijas.

Nagrinėjama problema apima šiuos klausimus:

1. Sulaikymas – tai tardymo ar vien procesinis veiksmas?
2. Kokia asmens, patekusio į policijos „rankas“, padėtis iki jis bus pristatytas į areštinę ir jo sulaikymas taps *de jure*?
3. Kuo skiriasi administracinis sulaikymas nuo sulaikymo arba suėmimo baudžiamojo proceso metu?
4. Nuo kurio momento sulaikytajam turi būti taikomos BPK nuostatos?
5. Kokia yra sulaikymo taktika ir kaip ji derinama su kitų tardymo veiksmų taktika?

Tai tik dalis klausimų, kuriuos galima užduoti tik susipažinus su įvairių norminių aktų straipsniais ir praktikos analize. Panagrinėsime tik tuos klausimus, kurie atskleis sulaikyto asmens teisinę prigimtį.

Sulaikymo samprata

Tyrimo praktikoje bei mokslinėje literatūroje tenka susidurti su tokiomis sąvokomis kaip „sulaikymas“, „procesinis sulaikymas“, „laikinis sulaikymas“, „faktinis sulaikymas“, „prevencinis sulaikymas“. Tad savo analizę pradėsiu nuo „sulaikymo“ semantinės analizės, apibrėžimo ir atskyrimo nuo kitų panašių veiksmų.

Sulaikyti: 1. suturėti, neleisti patekti; 2. neleisti eiti, išeiti; sustabdyti; 3. sutrukdyti kokį vyksmą; 4. neatiduoti; 5. suimti, areštuoti [7, p. 761].

Realiam gyvenime dažnai susiduriama su pirma ir antra sulaikymo semantine reikšme, t.y. tam tikrą laiką neleisti eiti, išeiti, sustabdyti arba sustabdyti kokį vyksmą. Tačiau netgi praktikoje teisininkai sulaikymą sutapatina su žodžiais „suimti“ arba „areštuoti“.

Komentuodamas BPK, M. Kazlauskas sulaikymą apibūdina kaip procesinį vyksmą, kurį kvotos organas arba tardytojas atlieka tik išimtiniais, įstatymo tiksliai nurodytais atvejais įtariamų padarius nusikaltimą asmenų atžvilgiu. Iš esmės sulaikymas yra trumpalaikis įtariamojo suėmimas. Šis veiksmas atliekamas be prokuroro sankcijos [8, p. 123].

Baudžiamojo proceso teisės mokslininkai daug aktyviau nei kriminalistikos mokslininkai diskutavo dėl sulaikymo sąvokos, jo tikslų ir reglamentavimo¹. Galima išskirti dvi baudžiamojo proceso teisės mokslininkų „stovyklas“. Pirmajai priklauso teigiantys, kad sulaikymas – tai procesinis prievartos veiksmas [9, p. 254], antrajai, manantys, kad sulaikymas – tai tardymo veiksmas.

BPK 137 straipsnyje iki Lietuvos Respublikos 1996 m. gegužės 28 d. įstatymo Nr. I–1347, įsigaliojusio 1996 m. birželio 21 d., buvo nustatyti asmens sulaikymo pagrindai, nurodantys asmens ryšį su nusikalstama veika ir žmonių sąmonėje ar ant kaltininko išlikusiais nusikaltimo pėdsakais bei asmens laikymą „tam skirtoje vietoje“, kitaip tariant, areštinėje.

¹ V. N. Grigorjevo penkių šimtų puslapių veikale mes taip ir neradome sulaikymo apibrėžimo. Pasak autoriaus, šis terminas turi daug reikšmių ir vartojamas įvairiomis prasmėmis. „Sulaikymas“, jo teigimu, iš tiesų paini teisinė sąvoka ir yra baudžiamojo proceso prievartos priemonė. Plačiau žr.: Григорьев В. Н. Задержание подозреваемого. – Москва, 1999. С. 68.

Padėtis nepasikeitė ir šiame straipsnyje „sulaikymą“ pakeitus „laikiniu sulaikymu“, eliminavus kai kuriuos sulaikymo pagrindus ir laikymo vietą.

Atsižvelgdami į tai siūlome skirti asmens laikinąjį sulaikymą nuo faktinio sulaikymo, minimo Baltarusijos BPK 107 straipsnyje [10, p. 122], arba užklupimo nusikaltimo vietoje, t. y. netikėto užtikimo, pagavimo (nučiupimo) [7, p. 884].

Nurodymas į tam tikrą sulaikymo vietą – areštinę ir atitinkamo protokolo surašymas paaiškina sulaikymo esmę: sulaikymas – tai procesinis prievartos veiksmas, kai įtariamas padaręs nusikaltimą asmuo uždaromas į areštinę 48 valandas, apribojama jo teisė judėti, bendrauti, susirašinėti.

Suprantama, kad baudžiamajame procese kiekvienas tardymo veiksmas yra procesinis, tačiau ne kiekvienas procesinis veiksmas yra tardymo veiksmas. Šio teiginio pagrindimo tenka ieškoti ne procesiniuose šio veiksmo reglamentavimo nuostatuose, o esmėje – veiksmo tiksluose ir uždaviniuose, tame, ko pasiekama atliekant vieną ar kitą veiksmą. Prievartinis sulaikymo pobūdis neužgožia kitų sulaikymo tikslų: surasti ir užfiksuoti nusikaltėlio pėdsakus bei kitus bylai reikšmės turinčius faktinius duomenis, paimti daiktus ir pan.

Kriminalistinėje literatūroje sulaikymas aiškinamas kaip neatidėliotinas tardymo veiksmas, kurio tikslas – sulaikyti asmenį, įtariamą padarius nusikaltimą, pristatyti ir uždaryti jį į areštinę [11, p. 665]. Tačiau ne visi kriminalistikos mokslininkai pritaria baudžiamojo proceso teisės specialistams, pažymintiems tik prievartinį sulaikymo aspektą.

1 lentelė. **Asmens sulaikymo arba suėmimo bei administracinio sulaikymo skirtumai ir panašumai**

Eil. Nr.	Ypatumai	Asmens laikinasis sulaikymas	Suėmimas	Administracinis sulaikymas ¹
1	Teisinis reglamentavimas	BPK 137 str.	BPK 104 str.	ATPK 265 str.
2	Veiksmo pobūdis	Procesinis prievartos tardymo veiksmas	Procesinis prievartos veiksmas	Administracinis prievartos veiksmas
3	Veiksmo tikslas	Užkirsti kelią tolesnei asmens nusikalstamai veiklai; atimti galimybę pasislėpti nuo tardymo bei trukdyti nustatyti byloje tiesą [16, p. 131]	Izoliuoti asmenį, užtikrinti sėkmingą baudžiamojo proceso vyksmą ir pabaigą	Užtikrinti administracinio pažeidimo protokolo surašymą ir kitus ATPK nurodytus uždavinius
4	Piliečio veikos pobūdis	Nusikalstamas	Nusikalstamas	Administracinis nusižengimas
5	Veiksmą taikantis organas (pareigūnas)	Kvotos, parengtinio tardymo, prokuratūros pareigūnai	Teisėjas	Policijos pareigūnai
6	Trukmė	Iki 48 val.	Iki 2 mėn. ir galimybė pratęsti	iki 5 val. (VSAT – iki 48 val.)
7	Procesinis įforminimas	Sulaikymo protokolas	Nutartis skirti kardomąją priemonę	Administracinio sulaikymo protokolas

Vokietijos kriminalistai teigia, kad kriminalistinės taktikos rekomendacijomis naudojama atliekant tokį procesinį veiksmą kaip sulaikymas, nes vienas iš sulaikymo tikslų yra neleisti nusikaltėliui pabėgti, apsaugoti pėdsakus bei paimti pirštų atspaudus [12, p. 169]. Pėdsakų paieškai tiriant atskiras nusikaltimo rūšis daug dėmesio skirta tarpukario Lietuvoje. Tiriant nužudymus policijos pareigūnams būdavo rekomenduojama sulaikyti įtariamuosius kraujo pėdsakų ieškoti ir ant jų kūno bei drabužių [13, p. 33]. Šio veiksmo nevienalytį pobūdį atspindi kito autoriaus pateiktas sulaikymo apibrėžimas. Sulaikymas – tai neatidėliotino tardymo veiksmo nusikaltimo pėdsakams nustatyti ir įtvirtinti priemonė, skirta užtikrinti įtaria-

¹ Čia mes skiriame administracinį sulaikymą nuo pažeidėjo pristatymo iki 3 val., numatyto ATPK 263 straipsnyje.

mojo atvykimą į tardymo organus [14, p. 35]. Taigi sulaikant asmenį siekiama ne tik apriboti jo laisvę (tai atspindi tyrimo procesinius prievartos poreikius), bet ir gauti tam tikrus įrodymus arba užtikrinti, kad jie būtų gauti ateityje. Šie uždaviniai sulaikymui suteikia tardymo veiksmo pobūdį, t.y. veiksmo, kurio metu gaunami faktiniai duomenys arba informacija, galintys tapti įrodymais, arba tokios informacijos gavimo užtikrinamas; atskirais atvejais tikrinami įrodymai. Taigi sulaikymas yra tardymo (tyrimo) veiksmas, kurio metu gaunami ir tikrinami įrodymai.

Be to, tam tikras sulaikymo pobūdis suponuoja juridškai reikšmingų faktų egzistavimą [15, p. 95]. Šie faktai skirtingi suėmimo ir administracinio sulaikymo atveju, bet ne tik tai padeda atskirti sulaikymą nuo kitų panašių veiksmų (žr. 1 lentelę).

Apibendrinami sulaikymo sąvokų apžvalgą galime teigti, kad įtariamojo laikinasis sulaikymas – tai procesinis tardymo (tyrimo) veiksmas, kuriuo apribojama asmens, įtariamo padarius nusikaltimą, laisvė, galimybė judėti ir veikti bei gaunami faktiniai duomenys apie asmens prisidėjimą prie nusikaltimo.

Praktinė sulaikymo taikymo problema

Deja, dažnai iškyla asmens, užklupto įvykio vietoje, teisinio statuso problema.

Kaip vertinti policijos darbuotojų veiksmus – antrankių uždėjimą įvykio vietoje, liepimą sėsti į policijos tarnybinį automobilį? Kaip vertinti asmens procesinę padėtį? Nei baudžiamojo proceso, nei administracinės teisės požiūriais toks pilietis pagal veikiančias teisės normas negali būti traktuojamas kaip įtariamasis, kaltinamasis arba sulaikytasis.

Dažnai neteisingai suprantamos visiškai skirtingos sąvokos: asmens, įtariamo padarius nusikaltimą, *sulaikymas ir asmens pristatymas* [14, p. 37] į policijos komisariatą arba kitą teisėsaugos instituciją. Asmuo ne iš karto atsiduria areštinėje, kartais praeina ne viena valanda. Policijos komisariate jis praleidžia 5 valandas kaip administracinės teisės pažeidėjas ir tik tada patenka į areštinę kaip įtariamasis padaręs kokį nors nusikaltimą. Iš šalies gali atrodyti, jog policija (Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnai administracinį sulaikymą gali taikyti iki 48 val.) apsimeta nesuprantanti, kodėl pilietis 5 valandas prievarta laikomas policijos komisariate. Tai galima vertinti kaip tarnybinį pažeidimą. Taigi negalima pirma atimti piliečiui laisvę, uždaryti jį į areštinę ir tik tada aiškintis, ar buvo nusižengta įstatymui, ar ne [17, p. 37]. Praktikoje kartais pirmiausia apribojama piliečio laisvė ir tik paskui aiškinamasi, dėl ko jis pateko į policiją, už ką jį galima patraukti baudžiamojon, administracinėn atsakomybėn, arba sulaikytasis paleidžiamas neatsiprašius, neatlyginus moralinės ar materialinės žalos.

Tokią situaciją galima paaiškinti kaip praktinių darbuotojų reakciją į BPK spragą – įstatyme nenustatytas asmens teisinis statusas nuo nusikaltimo padarymo iki jo procesinio sulaikymo įforminimo.

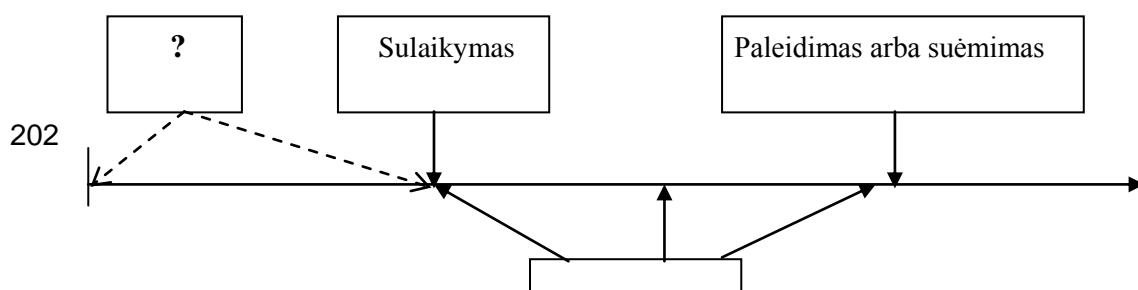
Grafiškai tai būtų galima parodyti taip (žr. 1 schemą).

Šiuo metu veikiančiame BPK 59 straipsnyje nurodyta, kad įtariamuoju laikomas asmuo: a) sulaikytas įtariant, kad jis padarė nusikaltimą; b) kuriam paskirta kardomoji priemonė prieš pareiškiant kaltinimą; c) kuris apklausiamas apie jo padarytą nusikalstamą veiką. Plačiau panagrinėsime pirmąjį atvejį.

BPK projekte 129 straipsnio 1 dalyje reglamentuojamas laikinasis sulaikymas. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras gali sulaikyti asmenį:

- a) užkluptą darant nusikaltimą arba tuoj po to, kai jis nusikaltimą padarė;
- b) jei yra pagrindo manyti, kad toks asmuo gali pabėgti;
- c) kai neįmanoma tuoj pat nustatyti jo asmenybės;
- d) kitais atvejais, kai yra pagrindas ir sąlygos taikyti suėmimą [18, p. 80].

1 schema. Sulaikytojo procesinis statusas

Įtariamasis

Pastarajame punkte nurodytas atvejis nukreipia į BPK projekto 111 straipsnį. Nurodomi keli suėmimo pagrindai:

- 1) kai įtariamasis bėgs ar slėpsis nuo ikiteisminį tyrimą vykdančių pareigūnų ir teismo;
- 2) kai įtariamasis trukdys proceso eigai;
- 3) kai įtariamasis darys naujus, Kodekse nurodytus, nusikaltimus;
- 4) kai yra prašymas išduoti asmenį užsienio valstybės teisėsaugos institucijoms;
- 5) kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima užtikrinti įtariamojo dalyvavimo procese, siekiant užtikrinti netrukdomą ikiteisminį tyrimą, teisminį nagrinėjimą ir nuosprendžio įvykdymą, užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų padarymui.

Kaip matome, laikinai sulaikyti galima užkluptą darant nusikaltimą asmenį arba tuoj po to, kai jis nusikaltimą padarė. Tačiau netgi tai neišsprendžia asmens teisinio statuso. Kas jis? Laikinas sulaikytasis ar įtariamasis? BPK projekte lieka ta pati spraga, 22-ame straipsnyje įtariamoju yra laikomas asmuo, sulaikytas įtariant padarius nusikaltimą [18, p. 48]. Mūsų nuomone, asmuo įtariamojo statusą turi įgauti nuo to momento, kai teisėsaugos institucijos pareigūnai užklupo jį darant nusikaltimą, arba tuoj

po to, kai jis nusikaltimą padarė, arba netgi po keliolikos operatyvinės paieškos darbo dienų, nustačius, kad asmuo prisidėjo prie nusikaltimo, kai policijos pareigūnai jį nustatė ir pagavo (nutvėrė). Apie tai turi būti jam pranešta ir tuo metu asmens atžvilgiu gali būti taikomi policijos prievartos veiksmai (uždedami antrankiai, panaudojamas šaunamasis ginklas ir kt.). Mūsų manymu, jau dabar, nelaukiant naujojo BPK, asmens sulaikymas būtų vada pradėti baudžiamąją bylą. Tuo labiau kad tai nėra ypatinga naujovė. Kai kurie mokslininkai dar 1965 m. teikė šį siūlymą [19, p. 24]. Priešingos nuomonės mokslininkų argumentas buvo teisėsaugos institucijų piktnaudžiavimai ir teisės pažeidimai. Šiuo požiūriu daugelį rengiamų BPK projekto nuostatų būtų galima atmesti.

Sulaikymo ir kitų tardymo veiksmų derinimas

Praktikoje itin retas asmens sulaikymas be kitų tardymo (tyrimo) veiksmų sulaikytojo atžvilgiu. Policijos veiklos įstatymo 18 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose numatyta, kad sulaikomą asmenį policijos pareigūnas gali apžiūrėti. Baudžiamojo proceso kodekso 193 straipsnis numato galimybę sulaikant įtariamąjį atlikti asmens kratą be nutarimo surašymo ir prokuroro sankcijos.

Visų pirma norėtume atkreipti dėmesį, kad apibendrinant skirtingus veiksmus vartojamos vienodos sąvokos. **Asmens krata** – Policijos įstatyme² ir BPK, **asmens apžiūra** – ATPK ir BPK, **sulaikymas** – Policijos veiklos įstatyme ir BPK. Nagrinėdami kitus teisės aktus atrastume dar daugiau sutapimų ir netgi prieštaravimų (šiuo straipsnyje operuojame baudžiamojo proceso teisės ir kriminalistikos sąvokomis). Tai labai klaidina praktikos darbuotojus. Persekiojant įtariamąjį dažnai nebūna iškelta ne tik baudžiamoji byla, bet ir nebūna nukentėjusiojo pareiškimo. Tačiau aptikęs nusikaltimo požymių policijos pareigūnas privalo imtis visų įmanomų priemonių užkirsti kelią daromam nusikaltimui ir išaiškinti padarytą nusikaltimą. Kadangi nusikaltimų tyrimo tvarką nustato BPK, tai ir veikti pareigūnas privalo vadovaudamasis šio Kodekso nurodytomis nuostatomis. Deja, pagal BPK, jei skaitysime „paraidžiui“, policijos pareigūnas negali atlikti asmens kratos, kol neiškelta baudžiamoji byla. Būtent dėl šios priežasties labai dažnai baudžiamųjų bylų pirminėje nusikaltimų tyrimo stadijoje

¹ Gali būti paskirta ir kita kardomoji priemonė.

² Įstatymas jau negalioja.

asmens apžiūros protokolai yra ne kas kita kaip asmens kratos protokolai. O policijos pareigūnai vengia nurodyti, kokiais įstatymais jie remiasi atlikdami šį prievartos veiksmą.

Antra, pritariant teiginiui, kad sulaikymas yra procesinis tardymo veiksmas, tyrėjas asmenį privalo ne tik sulaikyti, bet ir pabrėžti tiriamąją šio veiksmo ypatybę. Tyrėjas sulaikymo metu gali turėti galimybę tiesiogiai suvokti nusikaltimo aplinkybes. Todėl suvokiamos nusikaltimo aplinkybės bei sulaikymo aplinka turi atsispindėti sulaikymo protokole (šiuo metu naudojamame sulaikymo protokolo blanke vietos sulaikymo aplinkybėms ir aplinkai užfiksuoti nėra). V. Tertyšnikas teigia, kad sulaikymui priskirtini įvykio vietos apžiūros, asmens apžiūros ir asmens kratos elementai [15, p. 97]. Iš tiesų, tam tikrus elementus mes galime aptikti, tačiau tyrėjas visus minėtus veiksmus privalo atlikti atskirai ir atitinkamai juos įforminti.

Trečia, įvykio vietos apžiūra – tai savarankiškas veiksmas ir jis turi būti atliktas kiekvienu atveju, kai sulaikymo vietoje yra įvykio vietos požymių (įtariamojo atsikratytas nusikaltimo įrankis arba nusikaltimo pasikėsینimo dalykas) bei įtariamojo pasipriešinimo policijai požymių.

Minėti veiksmai taip pat yra savarankiški ir įstatymų leidėjas privalo atsižvelgdamas į praktikos poreikius užpildyti esamas spragas¹.

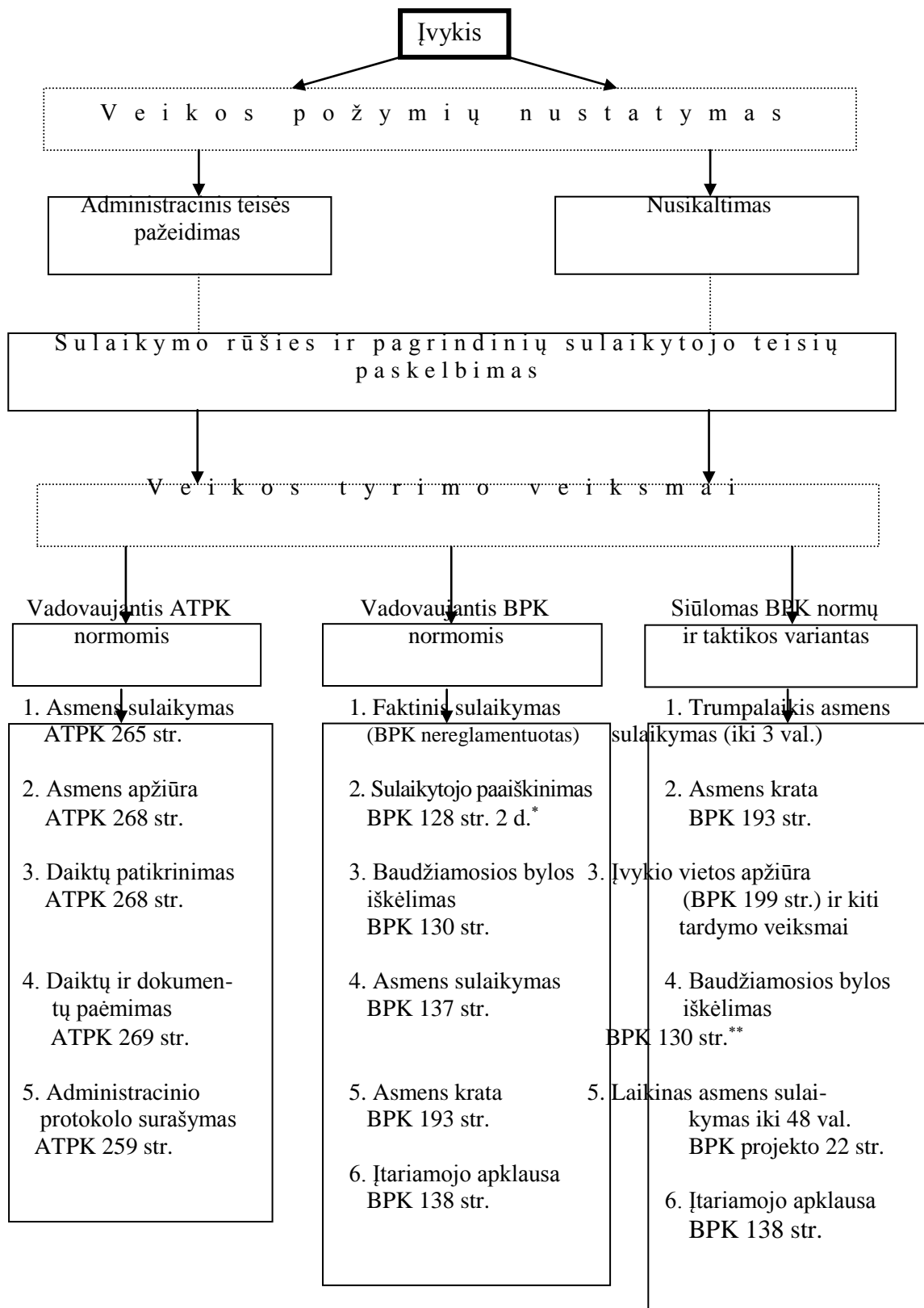
Norėdami parodyti policijos pareigūno veiksmų modelio įvairiapusiškumą remiamės teiginiu, kad policijos pareigūnas, suvokdamas įvykį, gaudamas informaciją ir įvertindamas tą visumą, turi pasirinkti norminį veiklos modelį (administracinės teisės, Policijos veiklos įstatymo arba BPK), pagal kurį jis veiks (žr. 2 schemą).

Siūlomame BPK normų ir veiksmų taktikos variante nėra paprastos veikiančių ir BPK projekte numatytų normų kompiliacijos. Čia parodyta veiksmų taktika, jų atlikimo seka vienoje iš tipinių nusikaltimo tyrimo situacijų, kai nusikaltimą padaręs asmuo užklumpamas nusikaltimo vietoje. Tačiau taktiniu požiūriu ir kitose tipinėse situacijose yra atliekami atskiri tardymo veiksmai, kurie sudaro loginę seką ir yra neatsiejami vienas nuo kito. Grafiškai tai atrodytų taip (žr. 3 schemą).

Trumpalaikio sulaikymo pradžia gali atitolti, jei įtariamasis priešinasi, bėga, slapstosi ir yra persekiojimas. Asmenį pristatyti į artimiausią policijos komisariatą reikia tam, kad būtų patikslinta, ar asmuo prisidėjo prie nusikaltimo. Per tris valandas gali būti atlikti veiksmai, patvirtinantys arba paneigiantys tyrėjų versijas. Nepasitvirtinus įtarimui pilietis paleidžiamas. Jei įtarimas pasitvirtina ir yra kitų laikinojo sulaikymo pagrindų, asmuo sulaikomas ir uždaromas į areštinę. Toliau atliekami kiti pirminiai tardymo veiksmai, skiriama kardomoji priemonė, o sulaikymo laikas, kaip teisingai siūlė A. Žurauskas, įskaičiuojamas į bendrą kardomojo kalinimo terminą [4, p. 64].

¹ Veikiančio BPK pakeitimai, įsigalioję 2001 m. spalio 15 d. (2001-09-11 įstatymas Nr. IX-500 // Valstybės žinios. 2001. Nr. 82), tik iš dalies pagerino policijos galimybes operatyviai atlikti tyrimo veiksmus, o problemos, susijusios su asmens sulaikymu, išliko. Įstatymo leidėjo suteikta galimybė atlikti asmens kratą iki baudžiamosios bylos atrodė visiškai nelogiška, kai įtariamąjį sulaikyti galima tik iškelus baudžiamąją bylą. Praktikoje itin retos liudytojo arba nukentėjusiojo asmens kratos.

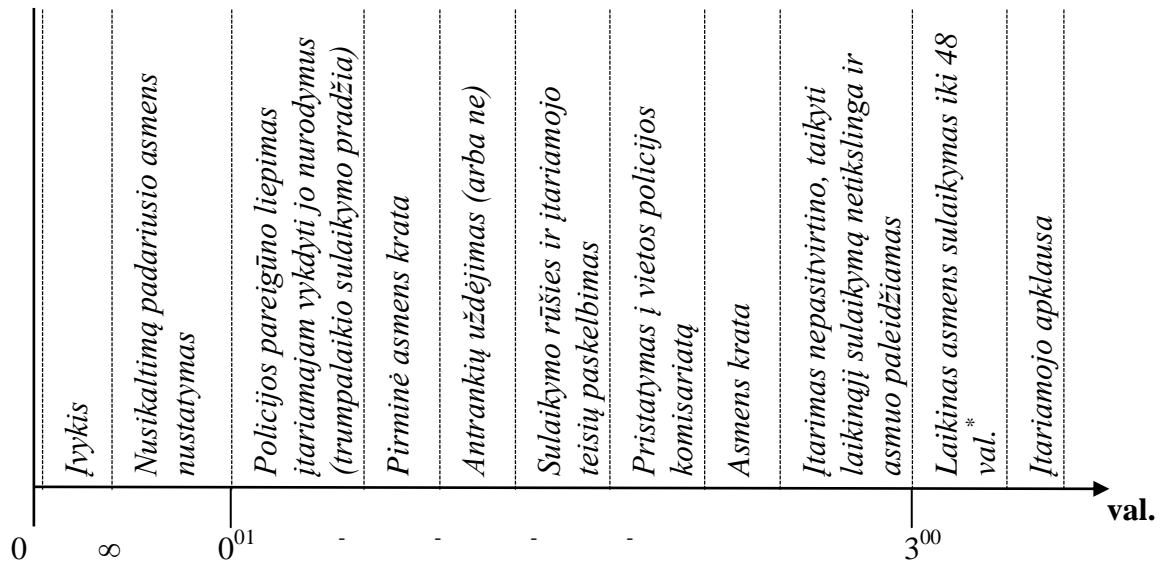
2 schema. **Asmens sulaikymo veiksmų schema**

* Atsižvelgiant į nusikaltimo pobūdį, nusikaltimo tyrimo situaciją ir kitas aplinkybes iki baudžiamosios bylos iškėlimo gali būti atlikti kiti tardymo veiksmai: įvykio vietos apžiūra, skirta ekspertizė ar revizija, gauta specialisto išvada, atliktas patikrinimas.

** Ateityje baudžiamosios bylos iškėlimo stadijos gali ir nelikti, kaip tai numatyta BPK projekte.

3 schema. Pareigūno veiksmų taktika

Autorius supranta, kad daugelis išsakytų minčių yra diskutuotinos, o siūlomas veiksmų taktikos modelis atspindi ne vieno praktiko svajonę dirbti vadovaujantis įstatymus atspindinčiomis realijomis. Šiame straipsnyje bandoma ne tik panaikinti prieštaravimus tarp praktikos ir teorijos, bet ir parodyti, koks turėtų būti policininkas ir nusikaltimų tyrėjas, iš kurių reikalaujama žinių, greito ir kvalifikuoto sprendimo, teisingų ir teisėtų veiksmų.

Kito straipsnio dalyje stengsimės išnagrinėti asmens sulaikymo taktikos esmines ypatybes ir sulaikymo suderinamumą su kitų tardymo veiksmų taktika.

Išvados

Teisininkai, praktikos darbuotojai turi skirti asmens laisvės apribojimus: administracinį sulaikymą nuo laikinojo sulaikymo ir suėmimo, numatyto BPK. Iki naujojo BPK priėmimo ir įsigaliojimo momento turi būti leista atlikti asmens procesinį sulaikymą ir asmens kratą iki baudžiamosios bylos iškėlimo. Įtariamojo laikinasis sulaikymas – tai procesinis tardymo (tyrimo) veiksmas, kuriuo apribojama asmens, įtariamo padarius nusikaltimą, laisvė, galimybė judėti ir veikti bei gaunami faktiniai duomenys apie asmens prisidėjimą prie nusikaltimo. Asmeniui, apribojant jo judėjimo laisvę, įtariant arba nustačius jo neteisėtą veiklą, būtina pareikšti (paskelbti), už kokią neteisėtą veiklą (konkretų administracinį nusižengimą arba baudžiamąjį nusižengimą arba nusikaltimą) jis sulaikomas ir išaiškinti jo teises ir pareigas. Baudžiamąjo asmens sulaikymo aplinkybės (sąlygos ir aplinka) turi būti užfiksuojami asmens sulaikymo protokole. Asmens sulaikymo veiksmas paprastai susijęs su kitais tardymo veiksmais: įvykio vietos apžiūra, asmens krata ir kt. Šiems veiksams atlikti tyrėjas turi ruoštis iš anksto.

LITERATŪRA

1. **Glenan M. A., Gordon M. W., Osakwa O.** Vakarų teisės tradicijos. – Vilnius: Pradai, 1993.
2. **Katuoka S.** Policija ir žmogaus teisės. – Vilnius, 1998.
3. **Goda G.** Žmogaus teisių apsaugos problema baudžiamajame procese // Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką. – Vilnius, 1995.
4. **Žurauskas A.** Procesinis sulaikymas teisinės reformos sąlygomis // LPA mokslo darbai. 1993. T. I.

* Trumpalaikio sulaikymo laikas įeina į bendrą (48 val.) laikino asmens sulaikymo terminą.

5. **Policijos** departamento prie VRM Viešosios policijos Viešosios tvarkos užtikrinimo ir licencijavimo kontrolės tarnybos 2000 m. sausio 12 d. pažyma.
6. **Ksenzovas I.** Ginkluoto nusikaltėlio sulaikymo taktika. – Vilnius, 1994; **Topolis L.** Įtariamojo sulaikymo tvarka // Socialistinė teisė. 1976. Nr. 4; **Žurauskas A.** Sulaikymo teisėtumo ir pagrįstumo prokurorinė ir teisminė priežiūra // Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų reforma: respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės. – Vilnius, 1990.
7. **Dabartinės** lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1993.
8. **Lietuvos** TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras / Ats. red. M. Kazlauskas. – Vilnius: Mintis, 1976.
9. **Уголовно**–процессуальное право Российской Федерации. Учебник. – Москва, 1997.
10. **Уголовно**–процессуальный кодекс Республики Беларусь. – Минск, 2000.
11. **Криминалистика** / Под ред. Р. С. Белкина. – Москва, 1999.
12. **Weihmann R.** Kriminalistik. Deutsche Polizeiliteratur GMBH. 1992.
13. **Palskys E.** Nusikaltimo tyrimo metodikos plėtojimas prieškario Lietuvoje // LPA mokslo darbai. 1994. Nr. 2.
14. **Topolis L.** Įtariamojo sulaikymo procesiniai pagrindai // Socialistinė teisė. 1975. Nr. 1.
15. **Тертышник В. М.** Задержание подозреваемого: содержание и процессуальная форма // Вопросы уголовного процесса и криминалистики. – Москва, 1988.
16. Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras. – Vilnius, 1989.
17. **Сергеев А. И.** Обеспечение социалистической законности при задержании лиц, подозреваемых в совершении преступления // Уголовная ответственность и организационные меры борьбы с преступностью. Сб. научных трудов ВНИИ МВД СССР. – Москва, 1980.
18. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodekso projektas // Teisės problemos. 1999. Nr. 3.
19. **Жогин Н. В., Фаткуллин Ф. Н.** Предварительное следствие. – Москва, 1965.

Legal and Criminalistics Aspects of Tactics of Detention of the Persons

Dr. Ryšardas Burda

Law University of Lithuania

SUMMARY

The purpose of given clause to consider, till now insufficiently analyzed, problem of detention suspected in a crime. It is not only problem of the criminal remedial rights, but also administrative and police right. Detention of the persons on suspicion in fulfillment of a crime should be analyzed and in a context of the rights of the people.

In clause detention stipulated by the criminal remedial code, code of administrative offences and project by the criminal remedial code are compared.

In the working criminal remedial code and in the project the status detained on suspicion in fulfillment of a crime before excitation of criminal case and even the ambassador is not certain. It allows to break the rights of the people.

The author offers not to wait for the new criminal remedial code to enable to apply detention of the persons before excitation of criminal case, and also to allow to make a personal search at this stage of investigation of criminal case. However, obligatory condition of application of detention is the announcement such as detention (administrative, criminal), motives of detention, rights and duties detained.